

102890

Nytt lys på «krigs-LO»

— Det er viktig å få en nyansert oppfatning av det som skjedde under krigen, også i fagbevegelsen. Det illegale faglige arbeidet er kjent, men vi vet lite om den normale virksomheten som tross alt fortsatte, sier historikeren Torc Pryser.

derbevegelsens forhold til Nasjonal Samling under krigen. Han er slått av hvor normalt alt gikk for seg i fagbevegelsen til tross for okkupasjonen og forsøkene på å nazifisere LO og fagforbundene.

Internt oppgjør

Fagbevegelsen tok et internt oppgjør med dem som samarbeidet med NS og tyskerne, men det ser ut til at de ikke har vært like interessert i å offentliggjøre alt det som skjedde under krigen. Mange av LO-forbundene ble drevet nesten normalt, og la seg opp formuere, forteller Pryser. Han trekker blant annet frem Norsk Kommuneforbund, som anskaffet seg Røald Amundsens gate 6 under krigen som ble en gullkattet investering for LO-forbundet.

Pryser skriver at hovedmålene for dem som gikk over i NS, var at fagbevegelsen fortsatt skulle bestå og at de fagorganiserte skulle sikres

så gode arbeidsvilkår som mulig. I den grad det kan tilsvies noen ideologisk begrunnelse for dette arbeidet, synes den å peke mot syndikismen.

En rekke reformer ble gjennomført, blant annet kollektiv ulykkesforsikring og barnetrygd. Og i tråd med vedtatt på LO-kongressen i 1923 ble enkelte fagforbund slått sammen til Industriforbund.

Mye gjenstår

Uten til å skrive boken fik Torc Pryser i forbindelse med skrivingen av bind 4 av Arlanderbevegelsens historie om årene 1935-1946 i 1988. — Be om det «normale», men be om alt det illegale, sier Pryser, som understreker at et gjenstår mange interessante forskningsoppgaver når et gjelder venstrestrømninger i NS under krigen.

TRYGVE MONSEN

Pryser påviser i boken «Arbeiderbevegelsen og Nasjonal Samling», utgitt på Tiden Norsk Forlag, at arbeiderbevegelsen var betydelig representert i den venstrestrømningen som tross alt fantes innenfor Nasjonal Samling i krigsårene. Pryser trekker blant annet frem at 25 ordførere eller varaordførere — eller ca. 10 prosent av alle Arbeiderpartifordførere i 1938 — ifølge NS Årsbok fra 1942 fortsatt var ordførere midt under krigen.

Ifølge en rapport fra Hjemmefronten i 1943 til statsmi-

nister Johan Nygaardsvold hadde seks av 18 Ap-ordførere i Akerhus meldt seg inn i NS. Et lavnefallende trekk over rekrutteringen til NS fra Arbeiderpartiet var at flere opprinnelig var skolefolk. De fleste historikere har hittil konsentrert arbeidet om den såkalte Fagopposisjonen av 1940, hvor Håkon Meyer var den sentrale person. Etter krigen ble Meyer dømt til ti års fengsel. I denne kretsen utviklet det seg en holdning om at fagbevegelsen tross krig og okkupasjon måtte drive sitt arbeide videre.

Pryser bok er den første omfattende boken om arbe-

Ukjent arkiv i dagens lys

44 år etter krigens slutt ryddes det opp i arkivet til den såkalte Organisation Todt, som hadde hovedansvaret for større byggeprosjekter i Norge under krigen, opplyser riksarkivar John Herstad til bladet Folkevekt. — Arkivet må offentliggjøres i sin helhet, krever programredaktør Yngvar Ustvedt.

Mangen tidligere brakkebaron og leder for norske selskaper under krigen, ser sikkert med engstelse frem til denne «ordningen» i Riksarkivet dersom Ustvedts krav skulle etterkommes. Dr. philos. Yngvar Ustvedt har engasjert seg sterkt i vår krigshistorie og sier til Folkevekt:

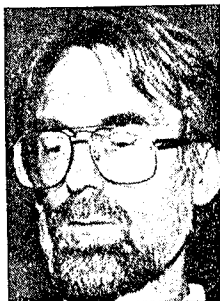
— Det må finne sted en fullstendig offentliggjørelse av arkivet. Det er av interesse å få vite hvilke norske selskaper som beriket seg på forretninger med okkupasjonsmakten og hvem det var som drev med tyskerarbeide.

Erstatning

Ustvedt mener videre at fanger som drev med slavearbeide i Norge under krigen, må kunne kreve erstatning dersom deres krav kan underbygges i dokumenter fra det gamle krigsarkivet. Professor Johs. Andenæs, rådgiver ved Riksdadvokats kontor under rettsoppgjøret, mener imidlertid at slike krav åpenbart må være foreldede.

Organisation Todt ble betraktet som hovedentreprenør for tyskerne, og fikk sitt navn etter en av toppene i nazi-Tyskland, Fritz Todt, riksmminister for våpen- og ammunisjonsproduksjon.

— De store herrer gikk fri. I og for seg er det egnet til forundring at de som drev med tyskerarbeide slapp straff, mens passive NS-medlemmer tildels ble uthengt i gapestokken. Ved å få kjennskap til Todt-arkivets innhold, kan vi få vite hvor råtlent det hele var, sier Ustvedt, som var ukjent med arkivets eksistens. Informa-

— Vi har startet oppryddingen i arkivene etter krigstidens Organisation Todt, sier riksarkivar John Herstad.

sjonssjef Leif Rossåk ved Israels ambassade, sier til Folkevekt at jøder som arbeider med å dokumentere krigsforbrytelser, også vil ha interesse av å få tilgang til arkivet.

— Jeg skjønner godt at arkivet til Organisation Todt fortsatt er uordnet. Dokumentene i arkivet vil sannsynligvis være avslørende for flere store norske bedrifter som tjente mange penger på sine forretninger med tyskerne uten at bedriftene og de som innehadde lederstillingerene der ble straffet for det etter krigen, sier den tidligere lederen for den juridiske avdelingen i Det tyske handelskammer i Norge, Andreas Slangeland.

Asker-mannen ledet den juridiske avdelingen fra 1942 til 1945, og sier at mange norske selskaper oppnådde millionkontrakter. Selv fryktet Slangeland at hans virke i Handelskammeret ville få alvorlige følger for ham etter krigen, men til sin overraskelse leste han riksdadvokats rundskriv i 1945 om at deltagelse i Det tyske handelskammeret ikke var rettsstridig.

En krigs-medaljes bakside

Av Helge Seip

Høyesterettsadvokat Jan Didriksen gjorde et for tjenstfullt arbeid med sin bok «Industrien under hakekorset», som utkom for vel et år siden. Hans fremstilling måtte gi mange adskillig å tenke på. Som direktør i Norges Industriforbund gjennom mange år hadde han også spesielle forutsetninger for å bringe frem historisk materiale av stor verdi. Jan Didriksen selv var, som aktiv motstandsmann, ikke alltid imponert over de holdninger ledende kretser i Industriforbundet viste i forskjellige faser under krigen. Det er dessverre et faktum at fremstående folk innen norsk industri i en lengre periode plasserte seg utenfor motstandskampen eller på siden av de mer aktive begivenheter, selv om det også var ledende motstandsskikkelser blant industrifolk.

Ulovlig votering

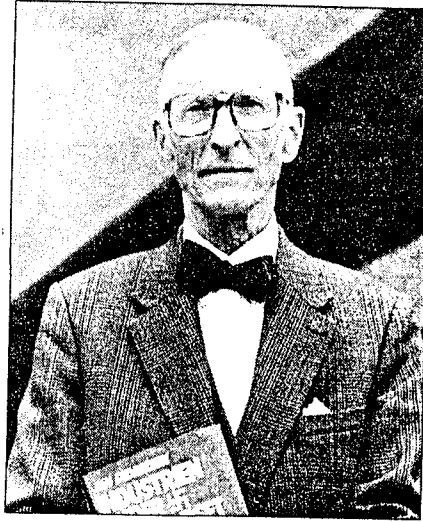
Når Jan Didriksens arbeid med disse spørsmålene igjen er blitt toppaktuelt, skyldes det de nye opplysninger han nå kan presentere om merkelige forsvinningsnummer for materiale som skulle danne grunnlag for en mer omfattende behandling av saker om økonomisk landssvik. I bladet Norges Industri for mai år (nr. 5/88), minner Didriksen først om at det i virkeligheten var en ulovlig votering i Industriforbundets hovedstyre i august 1941 som hindret at et mistillitsforslag fra direktør C. W. Eger fikk flertall — ved

at de som forslaget var rettet mot, selv deltok i avstemningen.

Var søkk borte

Langt mer alvorlig, og hittil ganske ukjent for almenheten, er imidlertid opplysningen om at arkivene fra den såkalte «Nemden for Industri og Omsetning», som virket fra mai 1940 til mars 1941, simpelthen forsvant før materialet kunne bli brukt til oppklaring av økonomisk landssvik. Det er ille nok at Riksdadvokaten først på nyåret 1947 ga ordre om etterforskning for å finne arkivene. Verre var det at man i oktober samme år måtte konstatere at de 3-5 arkivskapene det gjaldt, som antagelig hadde vært oppbevart på loftet i Justisbygningen, var søkk borte.

Jan Didriksen mener selv at «hvis arkivene var kommet for dagen, ville det fått vidtrekkende konsekvenser for rettsoppgjøret vedrørende økonomisk landssvik. Enten måtte oppjøret blitt vesentlig utvidet eller oppgjøret skrinlagt i sin helhet». Det er ordene fra Industriforbundets mangeårige direktør. På bakgrunn av den interesse som hele landssvikoppgjøret har fått, bl.a. etter TV-serien om Vldkun Quisling, burde det være en oppgave for politet og historikere i fellesskap å søke nærmere opplysninger om dette oppsiktsvekkende, og for enkelte svært beleilige forsvinningsnummeret. Ennå må det da leve noen som vet.

Jan Didriksen berømmes her for sin bok «Industrien under hakekorset». I en artikkel nylig har han også gitt oppsiktsvekkende opplysninger om arkiver som simpelthen forsvant, påpeker artikkelforfatteren. (Foto: NTB)

Originalen ligger i min bok

Aft. 23 Sept. 89